

A Pápua Új-Guinea és Magyarország közötti kapcsolatokról dióhéjban

On the Diplomatic Relations Between Hungary and Papua New Guinea in a Nutshell

---

Domaniczky Endre

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.1.4

Összefoglaló: 2022 januárjában volt a 45. évfordulója annak, hogy Magyarország felvette a diplomáciai kapcsolatokat a függetlenségét nem sokkal korábban elnyert¹ Pápua Új-Guineával.² Bár a két állam rendkívül messze fekszik egymástól, a Föld második legnagyobb szigetének a keleti felén létrejött ország lakosságához és kultúrájához hazánk akkor már néhány évtizede több szálon és szorosan kapcsolódott. 1975-ben, a pápua új-guineai függetlenség kikiáltását követően magyar szempontból a legfontosabb kérdés az volt, hogy a budapesti vezetés ki tudja-e – vagy egyáltalán ki akarja-e – használni a helyzeti előnyét, s ha igen, milyen területeken tud élő kapcsolatot kiépíteni az újdonsült országgal.

Kulcsszavak: Magyarország, magyar diaszpóra, Pápua Új-Guinea, Óceánia, kulturális örökség

Abstract: *The study presents the development of Hungarian–Papua New Guinean relations and their respective potentials. In the meantime, the study lists the Hungarian memorial sites on the island, explores the historical background of their creation, and outlines how the relations between the two countries can be made more dynamic by building on this rich cultural heritage.*

Keywords: *Hungary, Hungarian Diaspora, Papua New Guinea, South Pacific, cultural heritage, Oceania*

Pápua Új-Guinea

Államszervezet

Új-Guinea szigetét a 16. század első felében pillantották meg a portugálok,³ akik az európaiak közül először közelítették meg a partjait.⁴ A barátságatlan éghajlat és az európai értelemben vett civilizáció teljes hiánya miatt a szigettel kapcsolatos érdekszférák elhatárolására csak viszonylag későn, a 19. század első felében tettek

kísérletet az Indonéziában terjeszkedő hollandok és az Óceánia több pontján is érdekelt britek. A sziget nyugati fele így került brit érdekszférába, de a konkrét kolonizáció csak az 1880-as években történt meg, amikor – miután a sziget északnyugati partjain Németország megszervezte a saját gyarmatát (Német Új-Guinea) – a britek Brit Új-Guinea név alatt a délnyugati rész megszállása mellett döntöttek.⁵ A terület így 1902-ben a frissen létrejött Ausztráliai Államközösség igazgatása alá került, s azt 1905-ben Pápua Tartománynak nevezték el.

A sziget iránt kezdetben érdektelen britek 1903-ban – elsősorban Ausztrália biztonsága érdekében – megkísérelték az egész sziget megszerzését, de a hollandok elzárkóztak a keleti részre vonatkozó vételi ajánlat elfogadásától. Ez a döntés hosszú távon is a sziget kettéosztásához vezetett, ugyanis míg az első világháborút követően az egykori óceániai német gyarmatok (Német Új-Guinea és Észak-Salamon-szigetek) ausztrál igazgatás – konkrétan népszövetségi mandátum – alá kerültek, addig a keleti részen a hollandok helyére a második világháború után végül az indonéz állam lépett. A nyugati rész két, ausztrál kézben lévő területének (Pápua és Új-Guinea Tartomány) igazgatását 1949-ben egyesítették, 1971-ben pedig az elnevezésüket is egyszerűsítették (Pápua és Új-Guinea, a továbbiakban: PÜG). A terület belső adminisztrációját több lépcsőben modernizálták, létrejöttek az öngazgatás alapvető szervei (törvényhozás, önkormányzati rendszer, bírósági struktúra), az 1960-as évek közepe táján pedig megkezdődtek a függetlenné válás előkészületei.⁶

A terület 1973-ban teljes belső önkormányzatot kapott, s 1975 szeptemberében független országgá vált, amely azonban a (Brit) Nemzetközösség tagja maradt, az államfője pedig jelenleg is a brit uralkodó, akit a fővárosban székelő főkormányzó képvisel.⁷ Az egykamarás parlament – amely 1964 óta létezik, és az 1951-ben alapított Törvényhozói Tanácsból jött létre – száztizenegy tagját öt évre választják.⁸

A végrehajtó hatalom csúcán a kabinetrendszerben működő kormány áll, amelynek élére miniszterelnökként a választásokat megnyerő párt vezetője kerül.⁹ Az önkormányzati rendszer három szintű: a huszonkét tartomány (*province*) kerületekre (*district*), azok pedig körzetekre (*ward*) oszlanak, de politikai, igazgatási és jogszolgáltatási szempontból jelentős szerepük van a régióknak is.¹⁰ A hatalmi ágakra vonatkozó alapvető szabályokat az 1975-ben elfogadott – és azóta több mint negyven alkalommal módosított – írott alkotmány tartalmazza.

A pápua új-guineai bírósági rendszer – a törvényhozáshoz hasonlóan – erősen épít a brit hagyományokra, de az ítélezés során fontos hatással bír a törzsi jog is. A rendszer csúcán két szerv áll: a Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court*), illetve a Nemzeti Bíróság (*National Court*); az utóbbi tulajdonképpen az előbbi elsőfokú fórumaként fungál. A háromszintű bírósági rendszer legalsóbb szintje a falubíróság,¹¹ amely a nehezen megközelíthető területeken ítélezik, elsősorban polgári, de bizonyos esetekben büntetőügyekben is.¹²

Társadalom

Pápua és Új-Guinea első lakói mintegy 50-60 ezer évvel ezelőtt érkeztek Ázsia felől, amikor a tenger szintje alacsonyabb volt, és nagyjából 8-10 ezer éve kezdtek áttérni a földművelésre. Két-három ezer évvel ezelőtt még egy nagyobb beköltözés történt, s az akkor partra szállt, ausztronéz nyelveket beszélő népek a tengerpart közelében telepedtek le. Mivel a nagy területű, összefüggő kultúrák kialakulását a földrajzi tagoltság jelentősen megnehezítette, az akár egyetlen völgyre vagy domboldalra korlátozott közösségekben hosszú idő alatt teljesen egyedi szokások, önálló nyelv(ek), illetve vallás és mondavilág fejlődött ki. Ennek a következménye, hogy Új-Guineában még ma is nagyjából ezerháromszáz nyelvet beszélnek, amelyek közül mintegy nyolc-kilencszázat a sziget keleti részén.

Az európai értelemben vett civilizáció a 20. században feltartóztathatatlanul, ám csak lassanként tört utat magának, a városi lakosság aránya azonban még ma sem éri el a 15 százalékot.¹³ Kezdetben a modern eszközök terjedtek el, majd a – részben az európaiak által az első világháború előtt létrehozott telepeken – kiépült településhálózat tömegek számára tette elérhetővé – az európai szemmel nézve még mindig alacsony színvonalú – szociális és egészségügyi ellátást. Elsősorban ennek köszönhető, hogy a születéskor várható élettartam az 1950-es 38 évről mára 65 évre emelkedett. A termékenységi ráta az egyik legmagasabb a régióban, de még mindig jelentős mértékű¹⁴ a csecsemőhalandóság is. Bár a legnagyobb életkori csoport a középkorúaké,¹⁵ a társadalom többsége fiatalokból áll: az össznépesség 60 százalékát a 25 év alattiak teszik ki.¹⁶ A népességnövekedés éves üteme jelenleg 2 százalék körül van; az előrejelzések alapján a jelenleg közel tízmillió¹⁷ lakosság lélekszáma 2050 körül eléri a 14 milliót. A népsűrűség 20 fő/km²,¹⁸ de a domborzati viszonyok miatt roppant egyenetlenül oszlik meg. A városok közül kiemelkedik a főváros, Port Moresby a maga 400 ezer fő körüli populációjával, amelyet a négy legnagyobb, Lae (100 ezer), Arawa (35 ezer), Mount Hagen (27 ezer) és Madang (27 ezer) követ.

Gazdaság

Annak ellenére, hogy Pápua Új-Guinea gazdasági potenciálja az óceániai szigetek közül a legnagyobb, az ország gazdasága fejletlen, a lakosság nagy része (80%) a mezőgazdaságból él, és a létminimum környékén tengődik. A legfontosabb ágazat a mezőgazdaság, az erdészet, a halászat és a bányászat. Ez utóbbi egyrészt az ásványkincsek – különösen az arany és a réz, valamint az ezüst, nikkel és kobalt –, másrészt az energiahordozók (kőolaj- és földgáz) kitermelését takarja. A bányakincsek kitermelése és exportja az 1970-es évektől vált jelentőssé, és annak eredményességét nagymértékben érintik Bougainville autonóm régió évtizedek óta tartó függetlenségi törekvései, ugyanis a világ egyik legnagyobb rézlelőhelye (Panguna) Bougainville szigetén található. További jelentős bányák

fekszenek a Felföldön, a Fly-folyó vidékén, illetve Lae környékén.¹⁹ A kóolaj- és földgázkitermelés központja a Nyugati Tartományban (*Western Province*) található, a nyersanyag csővezetéken jut el onnét a fővárosba. Mezőgazdasági terményekből az ország nagyrészt önellátó, és bizonyosakból (jamgyökér, kókusz, banán, pálmaolaj, kávé) jelentős mennyiséget termel exportra.

Pápua Új-Guinea legfontosabb exportpartnere Ausztrália, Japán, Tajvan, a fő kiviteli cikkei a bányakincsek, a mezőgazdasági termények és a faáru. A legfontosabb importőr Ausztrália, Kína, Szingapúr, Malajzia és az Amerikai Egyesült Államok, a legjelentősebb behozott áruk pedig gépek, mezőgazdasági termények és feldolgozott bányakincsek.

A gazdaság működtetésében elsődleges szerepet a donorállamok játszanak, amelyek közül a legnagyobb támogató Ausztrália, az Európai Unió, Kína és Tajvan, valamint a különböző nemzetközi szervezetek (Világbank, ENSZ, Nemzetközi Valutaalap, Ázsiai Fejlesztési Bank). Kiemelt fejlesztési területek: oktatás, egészségügy, mezőgazdaság, kormányzat.

Az ország pénzügyi rendszere korlátozottan fejlődőképes, aminek a legfőbb okait az Ázsiai Fejlesztési Bank 2015-ös jelentése „a földrajzi adottságokban, az ország távoli fekvésében, a bűncselekmények jelentős számában, a korrupcióban és a... rossz biztonsági körülményekben jelölte meg. A gyenge növekedés a versenyt korlátozó túlszabályozásnak és magas költségeknek, valamint a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos ismeretek korlátozott voltának is tulajdonítható”.²⁰ A bankrendszer többszereplős, de mindössze négy kereskedelmi bank működik az országban;²¹ közülük a legnagyobb az 1957-ben alapított BSP,²² amely PÚG mellett a Salamon-szigeteken, Tongán, Szamoán, Vanuaton és Fidzsin is működtet fiókokat.²³ A másik nagy szereplő az ANZ PNG, amelynek az első fiókját 1910-ben nyitották Port Moresbyben.²⁴ A bankok mellett más szervezetek is részét képezik a pénzügyi rendszernek.²⁵ Az ország nemzeti fizetőeszköze 1975-től a kina (PGK).²⁶

Az államadósság és a magánszektor eladósodottságának a GDP-hez viszonyított aránya viszonylag alacsony (2021-ben 51,5%,²⁷ illetve 15%), de míg az előbbi évek óta folyamatosan növekszik, az utóbbi csökkenő tendenciát mutat.

Infrastruktúra

Bár Ausztrália már a PÚG függetlenné válása előtt is törekedett az infrastruktúrájának a kiépítésére, az számos tekintetben további fejlesztésre és modernizációra szorul. A fejlesztések legfőbb gátja a közlekedés fejletlensége, amelynek a múltban elsősorban földrajzi okai (magas hegyvidékek, mocsaras tengerparti szakaszok, változó vízhozamú, nagy esésű folyók, gyakori és erős földrengések) voltak, ugyanakkor okolhatóak értük a terület ellenőrzéséért felelős (német, ausztrál, japán, amerikai) szervek eltérő koncepciói is. A legfontosabb szállítási útvonalat máig a folyók jelentik, jelentős továbbá a légi közlekedés,²⁸ valamint a túlnyomórészt gyenge minőségű úthálózat szerepe, amelynek a hatékonyságát a

hidak rossz állapota is csökkenti.²⁹ Vasúthálózat – számos korábbi kísérlet ellenére – máig sincs az országban, miközben a szigetnek az Indonéziához tartozó keleti részén már megkezdődött egy több száz kilométer hosszúságú vasútvonal szakaszos kiépítése.³⁰

Az egészségügyi hálózat – amelynek kialakításában a 20. század második felében az emigráns magyar orvosok is komoly szerepet vállaltak – rossz állapotban van, kórházak főleg a városok környékén találhatóak. A fenntartásuk elsősorban a szövetségi kormányzat feladata, de jelentős segítséget jelent a magántőke és az egyházak támogatása is. A többirányú erőfeszítések ellenére sincs elegendő és képzett személyzet, továbbá állandó a hiány az orvosi eszközökben és a gyógyszerekben.³¹ Bár az egészségügyi ellátás ingyenes, a hálapénz az egész országban elterjedt.

Az oktatási rendszer szintén nehézségekkel küzd: kevés az iskolaépület, a jó minőségű felszerelés, a képzett tanerő, viszont az utóbbi évtizedek kézzelfogható eredményei között lehet megemlíteni a diákok magas szintű angoltudását (amely megkönnyíti a felsőoktatásba való belépésüket, illetve a munkavállalásukat), a helyi bennszülött nyelvek megőrzésére és továbbadására tett sikeres erőfeszítéseket, valamint az írni-olvasni tudók viszonylag magas (64%) arányát.³² A háromszintű oktatási rendszerben a hatéves helyi iskolából (*local community school*) a 2+2 éves középiskolába (*provincial high school*, illetve *national high school*) lehet továbbmenni. PÜG-nak jelenleg hat egyeteme van, az elsőt 1964-ben alapították Port Moresbyben (*University of Papua New Guinea*), a kampuszok az egész országban szétszórva helyezkednek el. Bár az oktatás valamennyi szintje ingyenes,³³ egyes iskolatípusoknál elvárt, hogy a szülők valamilyen hozzájárulást fizessenek.³⁴

Az infrastruktúrával kapcsolatosan szólni kell az elektromos energiához való hozzáférésről, illetve a telekommunikációs eszközökről, ugyanis ezekben a szektorokban egyre gyakoribbak a nyugati³⁵–kínai érdekeltségi összeütközések. PÜG elektromos energiából önellátó, ám az országos hálózathoz a lakosságnak csak nagyjából 15 százaléka fér hozzá.³⁶ A legnagyobb áramszolgáltató állami tulajdonban van, de mellette külföldi tulajdonú kisebb lokális társaságok is működnek. Az energia 75 százalékát fosszilis tüzelőanyagból, 25 százalékát pedig megújuló erőforrásokból állítják elő. A földrajzi adottságok miatt nagy lehetőség előtt áll a vízenergia hasznosítása, bár az ország egyes részei a szél- és a naperőművek kialakítására is alkalmasak lehetnek. A gyakori áramkimaradások nemcsak a lakosság, de a vállalkozások számára is egyre komolyabb nehézségeket okoznak.³⁷ A fejlesztések többségét a nemzeti kormány hitelekből fedezi; a folyamatban lévő legnagyobb beruházások egyike a kínai érdekeltségben épülő Ramu 2 vízlépcső, amelynek 2024-re kellene elkészülnie.

A telekommunikációs szektor intézményei részben még az ausztrál gyámság alatt kezdték meg a működésüket.³⁸ A kommunikációs szolgáltatók egy része – a rádió- és televíziócsatornák mindegyike – állami tulajdonban van, a két legnagyobb

mobilszolgáltató egyike (Telikom) szintén, a több csendes-óceáni államban is működő másikat (Digicel) pedig – a kínai befolyásszerzést megelőzendő – az ausztrál kormány pénzügyi támogatásával 2022-ben a Telstra vásárolta fel.³⁹

Végül itt kell megemlíteni a tiszta vízhez való hozzáféréssel kapcsolatos problémákat is. A lakosság 60 százaléka nem jut hozzá ivóvízhez – ami nemcsak Óceániában, de világviszonylatban is az egyik legrosszabb mutató.⁴⁰ A nagyobb településeken alig megoldott a szennyvíz tisztítása, e téren az egyik zászlóshajó-projektet Port Moresbyben a japán kormány valósította meg.⁴¹

Magyar–pápua új-guineai kapcsolatok

A magyar érdeklődés alapja

Magyar részről Új-Guineára már a 18. század végétől – azaz nagyjából a James Cook kapitány útjai nyomán a térség iránt feltámadt kíváncsisággal egyidejűleg – fokozott figyelem irányult. Az első magyar nyelvű tudósítások a sziget(ek) lakóiról, növény- és állatvilágáról az 1800-as évek első felében jelentek meg.⁴² A magyar érdeklődés tehát kezdettől fogva tudományos jellegű volt, s azt a bennszülöttek kultúrájáról és nyelveiről szóló részletes információk csak tovább mélyítették. Ausztráliával ellentétben ugyanis – ahol az őslakos népek többsége az európaiakkal való közvetlen találkozás nélkül is, ám az azok által behurcolt betegségek miatt már a 19. század első felében kipusztult – a nagyfokú diverzitás a szomszédos Új-Guineában sok esetben a 20., sőt elvétve a 21. századig fennmaradt. Ez volt tehát a legfontosabb tényező, amely a tudósokat, köztük a magyar kutatókat is a szigetre vonzotta.

A kapcsolatok múltja

A térség más szigeteivel – például Ausztráliával vagy Új-Zélanddal – szemben Új-Guineán, s annak is a keleti részén, a mai PÚG területén viszonylag későn, a 19. század utolsó harmadában telepedtek meg az európaiak.⁴³ Az ottani gyarmatosítás kedvezett a kutatómunkának. Az elsőként megtelepedett magyar, Fenichel Sámuel (1868–1893) is eredetileg egy német expedíció tagjaként indult útnak, de a megérkezése után végül egyedül látott munkához a szigeten. Fenichel első sorban az Astrolabe-öböl környékén végzett néprajzi és zoológiai gyűjtőmunkát mintegy másfél évig, 1891 és 1893 között, amíg a malária el nem ragadta. Az ő példáján fellelkesülve kelt útra 1895-ben Bíró Lajos (1856–1931), aki 1901-ig tartózkodott a térségben. Míg Fenichel első sorban az Astrolabe-öböl környékén és a Finisterre-hegységben végezte a gyűjtést, Bíró szinte az egész északi partvidéket (a Hansemann-parttól a Huon-öböl) bejárta, ellátogatott Új-Írországba, és hosszabb időt töltött Ausztráliában is. A szűkös lehetőségek ellenére Fenichel és Bíró is sok anyagot küldött haza, amelyek máig a legfontosabb részét képezik a Néprajzi

Múzeum nemzetközileg⁴⁴ is jegyzett Óceánia-gyűjteményének,⁴⁵ és a munkásságukból Magyarország hosszú – évszázados – távlatban is profitálni fog.⁴⁶

Új-Guinea a két világháború között sem maradt magyar kutató nélkül. Ausztráliai útja folytatásaként Róheim Géza (1891–1953) 1930/1931-ben egy évet töltött a D'Entrecasteaux-szigetekhez tartozó Normanby-szigeten, azonban a térséggel kapcsolatos munkáinak még ma is csak a töredéke olvasható magyar nyelven.

A tudósok következő generációja már a második világháború után érkezett. A legjelentősebb – csak Bíró Lajoséhoz mérhető – munkát Szent-Ivány József (1910–1988) végezte,⁴⁷ aki – osztályidegen család sarjaként és Horthy Miklós kormányzó egyik miniszterelnökének a közeli rokonaként – 1950-ben vándorolt ki Ausztráliába. A kivételes tehetségű – hat nyelven alkotó⁴⁸ – Szent-Ivány már Magyarországon a lepkékre specializálódott, s 1936–1945 között a Magyar Nemzeti Múzeum lepkegyűjteményének a kurátoraként működött. Ausztráliában 1950 és 1954 között az állami adminisztrációban, majd vállalkozóként dolgozott, ám „1954-ben a Papua Újguineai adminisztráció Földművelésügyi Osztályán entomológussá nevezték ki...”,⁴⁹ vagyis a szakmájában tudott elhelyezkedni, még hozzá egy tudományos szempontból addig alig kutatott területen. Szent-Ivány ugyanis kifejezetten azért ment Új-Guineába, „hogy élete fő célját, a trópusi zoológiát művelhesse”.⁵⁰ Attól kezdve viszont „[m]ajdnem 15 évet töltött PNG-ben tudományos szolgálatban, ahol mezőgazdasági rovarkártevőkkel, természetvédelmi és zoológiai kérdésekkel foglalkozott” – foglalta össze a munkássága legfontosabb jellemzőit Balogh János akadémikus.⁵¹ Szent-Iványt csak 1956-ban követhette a családja:⁵² előbb „felesége és kislánya, majd később apósa”⁵³. Felesége, aki kora egyik legnevesebb botanikai illusztrátora volt,⁵⁴ attól kezdve egészen férje haláláig segítette a munkáját.

Szent-Ivány eredményei lenyűgözőek. „Port Moresbyben központi rovarani laboratóriumot szervezett, és egy kb. 100 000 példányból álló rovargyűjteményt állított össze. Főleg a szigeten termelt kultúrnövények (kókusz, kakaó, banán stb.) rovarkártevőit és az ellenük való védekezést tanulmányozta. Közben sok nemzetközi tudományos konferencián tartott előadást, kétszer körülutazta a Földet is”.⁵⁵ Ismertségének és kiterjedt kapcsolatrendszerének köszönhetően „számos kiváló tudós látogatott el Pápua Új-Guinea területére.”⁵⁶ Pályafutása során több nemzetközi szakmai társaság is a tagjává vagy az elnökévé választotta. A maga részéről a legjelentősebbnek a nyugdíjazását követő elismeréseit – a Dél-ausztráliai Királyi Tudományos Társaság (*Royal Society of South Australia*) elnöki tisztségét (1978), az 1985-ben kapott ausztrál érdemrendet (OAM) és a Magyar Tudományos Akadémia (tiszteleti) tagságát (1988)⁵⁷ – tekintette. A függetlenné vált Pápua Új-Guinea különleges megtiszteltetésben részesítette a Szent-Ivány házaspárt a több évtizedes munkásságukért: az 1961-ben Szent-Ivány segítségével alapított Wau-i Ökológiai Intézet (*Wau Ecology Institute*) egyik laboratóriumát 1976-ban róluuk nevezték el (*Szent-Ivány Laboratórium*).⁵⁸ „A laboratórium alapkövét ugyan 1974 júliusában Dr. Szent-Ivány József helyezte el angol és melanéziai pidzsin nyelven

tartott beszéd kíséretében, a Szent-Ivány házaspárnak fogalma sem volt az intézet igazgató tanácsának megtisztelő tervéről, hogy a laboratóriumot róluk nevezik el”.⁵⁹ Azt azonban ma már hiába is keresnénk, mert az intézet 2007-ben megszűnt.

Míg Szent-Ivány tudományos pályafutása Magyarországtól távol, új hazájában teljesedett ki, addig Balogh János (1913–2002) itthon, a ranglétrát végigjárva ért fel a tudományos karrier csúcsára, és végül 1965-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották. Balogh még 1944 előtt ismerkedett meg Szent-Iványékkal, és 1965-ben, amikor első új-guineai útját kezdte szervezni, „ő volt az első, akibe belebotlottam. Minden elképzelhető lehetőséget megteremtett nekünk Ausztráliában és Pápua Új-Guineában. Elég volt neki egy levelet írni, és az a levél annyit ért, mintha valahonnan még kaptunk volna pár tízezer dollárt..., mert minden megszerveződött”.⁶⁰ Nem túlzás tehát azt állítani, hogy Balognak a térségben elért eredményei mögött részben Szent-Ivány szervezőmunkája állt. Az akadémikus ezt egyébként számos alkalommal meg is említette, és ez nagymértékben hozzájárult Szent-Ivány eredményeinek a magyarországi recepciójához (végül pedig az MTA által történt elismeréséhez). Balogh „1965–1974 között 6 alkalommal jár[t] PNG területén. Kutatásai] a fejlődő országok megsegítésének keretében PNG addig teljesen ismeretlen talajbiológiai viszonyait derítették fel. Útja[i] során kapcsolatba kerül[t] mind az ottani vezető – főképp tudományos – körökkel, mind a kint élő magyarokkal, akik munkálj[át] nagy lelkesedéssel figyelték és támogatták”.⁶¹ Nemcsak az élővilággal foglalkozott, hanem kifejezett érdeklődést mutatott a korábbi magyar tudósok élete és munkássága iránt is:⁶² Pápua Új-Guinea legfontosabb magyar emlékhelyének, Fenichel Sámuel sírjának a felkutatása az ő nevéhez kötődik.⁶³

Míg Balogh minden nehézséget leküzdve személyesen is eljutott az egyik legfontosabb kutatási célországába, Pápua Új-Guineába, addig Fenichel és Bíró néprajzi gyűjtései szakavatott ismerőjének, a helyi törzsek élete és kultúrája egyik legnagyobb magyar kutatójának, Bodrogi Tibornak (1924–1986) ez sohasem adatott meg.⁶⁴ Az ő munkásságának a jelentőségét az egyik tanítványa, a nemzetközi hírvű néprajztudós, Vargyas Gábor így foglalta össze:

„Amikor Bodrogi Tiborról mint Óceánia-kutatóról emlékezünk, valójában a magyar Óceánia-kutatás történetére emlékezünk... (...) Egyedüli magyar óceanistaként Bodrogi Tibor jelentősége már csak azért is nagy, mivel egy személyben volt kutató, múzeum-, majd intézetigazgató és egyetemi oktató, fogta össze a kutatást, az oktatást és az ismeretterjesztést, mindháromban nélkülözhetetlen szerepet játszva. Kutatóként nemcsak hogy lépést tartott a nemzetközi tudományos világgal, de azt sokban meg is előzte: az elsők között művelt világszínvonalon egy akkor még csak kialakulóban lévő tudományterületet, az óceániai művészet, a művészetetnológia kutatását és figyelt fel néhány specifikus témára... Neki köszönhető, hogy a Néprajzi Múzeum óceániai gyűjteményei a feledés homályából bekerültek a nemzetközi tudományos vérkeringésbe, hogy e tárgyak és műalkotások kiállítások sorozatában a nagyközönség számára is megismerhetővé váltak, és hogy kinevelődött egy új tudós generáció...”⁶⁵

A pályafutását oceanistaként kezdő Vargyas, amíg az érdeklődése más területek felé el nem vitte, szintén több jeles munkát készített el, és – mesterével ellentétben – személyesen is eljutott Pápua Új-Guineába.

A biológia és a néprajz tudományának művelői mellett meg kell emlékezni a földrajztudósokról is. A 20. század legnagyobb magyar utazójának tartott Balázs Dénes (1924–1994) először 1972/1973-ban, majd a Föld körüli utazásai során több alkalommal (1977–1978-ban és 1984–1985-ben) is eljutott a térségbe.⁶⁶ Pápua Új-Guineáról az eddigi legjobb útirajzot az első útját követően ő készítette.⁶⁷ Balázs eredetileg a karsztjelenségek kutatásával foglalkozott, de szenvedélyévé vált az utazás, amelynek során az adott régió történetének és kultúrájának a bemutatása mellett a helyi magyarsággal való megismerkedésre is törekedett. Számos fényképpel tarkított beszámolója így egyúttal a kicsiny, de összetartó PÜG-i magyar közösségnek is emléket állít. A tudományos eredményein kívül neki köszönhető a szigeten tevékenykedő magyar misszionáriusokról szóló első híradás, és azon belül külön fejezetet szentelt Molnár Mária tevékenységének.⁶⁸

Még egy tudományágról kell itt megemlékezni, mégpedig a nyelvészetről. A pápua új-guineai nyelvek egyik legnagyobb szakértője, akinek a besorolási rendszerét máig alkalmazzák és hivatkozzák, ugyanis Budapesten született. Wurm István (1922–2001) – vagy a nemzetközi tudományos életben ismertebb nevén: Stephen A. Wurm – az élete során nagyjából 50 nyelvet sajátított el (a magyar mellett), köztük számos bennszülött törzsét is.⁶⁹ Emlékét az Ausztrál Nemzeti Egyetemen (ANU) egy nyelvészeti ösztöndíj őrzi, míg Magyarországon szinte teljesen elfeledték.⁷⁰

Végül a tudományos munka margóján érdemes szólni az ismeretterjesztő munkákról is, mert annak a gyökerei szintén messzire, a 20. század elejére nyúlnak vissza. Az íróik között részben tudósokat, részben a térségben felbukkanó magyar utazókat, esetleg a régió egy másik országában élő, PÜG iránt kiemelt érdeklődést tanúsító személyeket találhatunk. A tudósok közül a legjelentősebb munkát a szocializmus időszakában alkotó Balázs Dénes, illetve Bodrogi Tibor végezte. Az előbbi a nagy személyes bátorságra valló terepbejárásainak tapasztalatait két könyvben tette közzé, az utóbbi pedig a rövidebb írásai mellett kiemelt figyelmet fordított az óceániai – azon belül például a pápua új-guineai – népek mesekincsének a magyar közönséggel történő megismertetésére, amellyel nem csupán azok kultúráját, hanem a gondolkodásmódját is képes volt bemutatni. Itt említendő meg a geográfus végzettségű Cséke Zsolt is, aki a helyszínen készített filmjei segítségével az óslakosok mellett a szigeten tevékenykedő magyar tudósok és misszionáriusok életét is sikerült dokumentálnia. A térségbe látogató magyar utazók közül az első világháborút megelőzően hárman (Gubányi Károly, Vojnich Oszkár és Festetics Rudolf) külön megemlékeztek – még ha érintőlegesen is – a könyvekben a helyi viszonyokról. A térség többi országában élő magyarok írásai közül kiemelkednek a Sydneyben működő Ausztrál Múzeum munkatársainak, Hangay Györgynek és Ignác Ferencnek a beszámolója,⁷¹ amelyek számos első kézből származó adalékkal szolgálnak a függetlenség elnyerését követő időszakokkal kapcsolatban.

Magyar diaszpóra

Nagysága és összetétele

A pápua új-guineai magyar közösség kialakulása is igen messzire, az 1890-es évekre nyúlik vissza, hiszen – mint láthattuk – az első magyar rezidensek nagy valószínűséggel Fenichel Sámuel és Bíró Lajos volt. A két korai magyar látogatót a 20. század első felében a misszionárius Molnár Mária, illetve a tudós Róheim Géza követte. Nagyobb számban – már letelepedés céljából – csak a második világháború után⁷² érkeztek honfitársaink a térségbe. Az akkori – legfeljebb néhány tucat személyt érintő – betelepülés többirányú lehetett. A visszaemlékezések szerint a legtöbben ausztráliai – akár már ott élő, második-harmadik generációs, akár oda újonnan bevándorló – magyarok érkeztek, akik elsősorban a szigetre vonatkozó könnyített munkavállalási szabályok miatt próbáltak ott szerencsét. Mások viszont nyugati országokból – főleg az Egyesült Államokból – vagy közvetlenül Európából keltek útra.

Az érkezők – akár csak a térség többi országában – gyorsan szétszóródtak, ám a nagyobb részük a fővárosban maradt. A kicsiny magyar diaszpóra az 1970-es évek első felében élte a virágkorát, ám a számuk a csúcsponton, a függetlenség kikiáltásakor sem haladta meg az ötvenet.⁷³ A kis közösség tagjai sok mindennel foglalkoztak: voltak köztük papok, vállalkozók, néhányan pedig – orvosként vagy hivatalnokként – az adminisztrációban dolgoztak. A függetlenség kikiáltását követően azonban – az őslakosok minden téren érzékelhető pozitív diszkriminációja miatt – egyre kevesebben lettek. A többségük – élve a Canberra által biztosított lehetőséggel⁷⁴ – Ausztráliában telepedett le, bár a baráti és rokon kapcsalatok még hosszú ideig megmaradnak.⁷⁵

A szigeten ma is élnek magyarok – a jelen sorok írója is több konzuli esettel találkozott –, akik részben közvetlenül Magyarországról⁷⁶ vagy más európai államból,⁷⁷ részben viszont Ausztráliából érkeztek. A nagyobb részük néhány év után továbbáll, de szinte biztosan vannak hosszabb ideig helyben tartózkodók is – mint egykor a sziget belsejében élt magyar misszionáriusok. Tekintettel PÚG politikai rendszerének törekeny kereteire és a gazdasági nehézségekre, különösen fontos lenne, hogy erről a parányi magyar közösségről konzuli szempontból naprakész információkkal rendelkezünk, hogy szükség esetén az ott élő állampolgárainknak segítséget tudjunk nyújtani.⁷⁸

Orvosemigráció

A kicsiny magyar diaszpóra két csoportjáról külön is meg kell emlékeznünk, ugyanis maradandó nyomot hagytak maguk után. Az egyikbe a második világháborút követően érkezett magyar orvosok tartoznak, akik jelentős szerepet játszottak PÚG egészségügyi rendszerének a kiépítésében. Pápua Új-Guinea

adminisztrációjának egyik jellegzetességét így foglalta össze a magyar külügy-minisztériumnak írt jelentésében Balogh János akadémikus:

„A második világháború után főleg orvosokból álló magyar emigráció telepedett le PNG-ben, itt ugyanis a Magyarországon megszerzett orvosi diplomát is használhatták. Magánpraxisra, vagyonszerzésre nem volt lehetőség, ezért inkább a hivatástudattal rendelkező orvosok jöttek ide. (...) Az ötvenes évek végén PNG egészségügye gyakorlatilag »magyar kézben« volt: több mint 20 magyar orvos működött a területen, és az egészségügyi miniszternek megfelelő pozícióban is sokáig magyar ült... Ez a magyar »orvos-hálózat« később a magyar UNESCO-expedíciókat lelkesen támogatta, és sok része volt a kutatások sikeres végzésében”.⁷⁹

Az ausztrálok egyébként úgy tartották, hogy „[a] legjobb orvosok vitathatatlanul a magyarok voltak... Kiválóak voltak. Bárhol... megállták volna a helyüket”.⁸⁰ Haszler Károly doktor például a „munkája mellett megalapította az új-guineai orvosszövetséget, és elindította Új-Guinea első orvosi szaklapját”.⁸¹ A magyar orvosemigráció sorsa az ausztráliai magyarság történetének tudós kutatója, Kunz Egon figyelmét is felkeltette, és részletesen írt is róluk utolsó könyvében.⁸² A magyar orvosok nemcsak minőségi egészségügyi szolgálatot hoztak létre a korábban elmaradott területen, de felvették a harcot a különböző rettegett kórokozókkal is. Szintén érdemes megemlíteni, hogy az egyik legijesztőbb kór, a fore törzs körében elterjedt, az agy elszivacsosodásával járó kuru vagy másképp a „kacagó halál” gyógyítása terén elért eredményeiért, de főleg azt okozó prionok felfedezéséért 1976-ban orvosi Nobel-díjban részesített amerikai Daniel Carleton Gajdusek doktor felmenői (Karol Gajdusek és Dobróczki Otília) Magyarországról vándoroltak ki a 20. század elején.⁸³

Magyar misszionáriusok

A másik említést érdemlő csoport a magyar misszionáriusoké, akik közül a legutóbbi időig szinte kizárólag a protestáns Molnár Mária (1886–1943) élete és tevékenysége vált általánosan ismertté. Az ő emlékéért Magyarországon és Pápua Új-Guineában is időről időre megidézik,⁸⁴ sőt a Sárospataki Református Kollégium Múzeumában az általa gyűjtött tárgyak is megtekinthetőek. Balázs Dénes, aki elsőként kezdte felkutatni a nyomait, és mintegy három évtizeddel Molnár Mária 1943-as mártírhalálát követően érkezett Pitilu (Pityilu) szigetére, így mesélte el a PÚG-ba vezető út kezdetét: „Molnár Mária a győri református egyház diakonisszája és jól képzett ápolónő volt. 1925–1926-ban nyelvtanulás céljából Németországban tartózkodott, és ott ismerkedett meg a liebenzelli misszió tevékenységével. Ekkor született meg benne az elhatározás: élete hátralévő részét az elmaradott népek segítésének szenteli. Munkaterületül a vad Új-Guinea lebegett szemei előtt”,⁸⁵ ahová csak nagy nehezen, másodjára fogadták el a jelentkezését. Szinte teljes egészében maga finanszírozta a kiköltözéssel járó költségeket, és 1928 elején érkezett meg Manus szigetére, PÚG-ba.

Bár Molnár Mária nem volt képzett orvos, de akkor már két évtizedes gyakorlattal rendelkezett. „Már az első napon megkezdte az orvosi szolgálatot, s nap mint nap többen jöttek kezelésre... messzi szigetéről is jöttek érte a bennszülöttek csónakjaikon, hogy elhívják őt betegek gyógyítására. Évente két-hármezer beteget kezelt, soknak az életét mentette meg”.⁸⁶ Nemcsak gyógyított, de iskolát is létesített a helyi gyerekeknek. 1935-ben hazalátogatott, de a következő évben visszatért PÚG-ba.⁸⁷ 1941 végén a canberrai hatóságok neki is azt javasolták, hogy még a japán támadás előtt költözzön Ausztráliába, de azt ő visszautasította, mert nem akarta magukra hagyni a helyieket. A bevonuló japán csapatok – miután egy ideig békén hagyták a misszionáriusokat – 1943 tavaszán a Manuson talált összes fehér embert összegyűjtötték, és behajózták őket egy japán torpedórombolóra. Hogy a vég milyen formában érkezett el a foglyok számára, arról megoszlanak az információk.⁸⁸

A 20. századi magyar vonatkozások közül az utóbbi évtizedekben kétségkívül Molnár Mária története kapta itthon a legnagyobb figyelmet. Ettől függetlenül említést kell tenni azokról a katolikus misszionáriusokról is, akik működésének a csúcspontja a 20. század második felére esett. Egyes források szerint hét, mások szerint nyolc magyar misszionárius tevékenykedett abban az időben a szigeten.⁸⁹ Az első tudósítás az Enga tartománybeli Kasap missziós iskolájáról és templomáról Balázs Dénesnek köszönhető.⁹⁰ Ignác Ferenc már részletes adatokat közölt a könyvében,⁹¹ ám a misszionáriusok életét és az évtizedeken keresztül végzett kemény munkáját Cséke Zsolt filmjei tudták a legjobban megragadni.⁹² Ennek a kiemelkedő magyar misszionáriusnemzedéknek az utolsó képviselői az ezredforduló táján értek szolgálatuk végére.⁹³ Nagyjából abban az időben élt kint néhány évig az evangélikus misszió keretében tevékenykedő Bálint Zoltán és felesége, de hazatérésükkel végleg lezárult a magyar misszionáriusok kora Pápua Új-Guineában.

A magyar diaszpóra kulturális hagyatéka

PÚG kicsiny magyar közössége nemcsak a saját kortársaira volt hatással, de hosszú távon is érzékelhető nyomot hagyott a szigeteken. A magyar–pápua új-guineai kapcsolatok legintenzívebb, Fenichel Sámuel megérkezésétől Szent-Ivány haláláig tartó, nagyjából egy évszázados szakasza ugyanis több magyar vonatkozású emlékhely vagy épület létrejöttével is járt. A sorsuk azonban az idők folyamán változatosan alakult: némelyik magyar szempontból elveszett, másokról nincsenek friss információink, és van, amelyet sikerült jól beépíteni a magyarországi kollektív emlékezetbe, ezért a fennmaradása hosszabb távon is biztosnak látszik.

A legnagyobb becsben a Molnár Máriaéhoz köthető egyik emlék, nevezetesen az 1935/1936-os magyarországi látogatásáról magával vitt harangot tartják, mert azt – ha eltűnik – újra és újra visszaküldik a pitilui közösségnek.⁹⁴ Itt kell megemlíteni a Balázs Dénes által 1976-ban meglátogatott, Molnár Mária nevét

viselő leánykollégiumot is,⁹⁵ amely még ma is őrzi a misszionáriusnő nevét.⁹⁶ Talán érdemes lenne megfontolni, elsősorban a kiváló hazai intézményrendszerrel rendelkező magyar református részéről, hogy – a harang pótlása mellett – a kollégiummal a kétoldalú kapcsolat kiépítését.⁹⁷ A másik magyar emlékhely Fenichel Sámuelnek a Balogh János akadémikus által azonosított sírja, amelyet a magyar tudományos élet résztvevői azóta is számon tartanak.⁹⁸ Ez esetben érdemes lehet egy, az időjárás viszontagságainak jobban ellenálló síremlék felállításának a megfontolása.

Nincsenek friss információk a Szabó Imre verbita szerzetes vezetésével az 1960-as években Engaföldön, a Lagaip-folyó mentén, Kasap mellett épített fatemplomról és iskoláról.⁹⁹ Molnár Mária és a többi mártírhalt halt misszionárius lugosi emléktáblájának a jelenlegi állapota szintén nem ismert.¹⁰⁰ Mivel az a németek számára is fontos kegyhely, feltehetőleg karban tartják, de ettől függetlenül szükség lenne az állapotának a felmérésére.

Hosszabban kell szólni a Fenichelt és Bírót ábrázoló, korábban már említett dombormúról, amelyet 1974-ben avattak fel az ország fővárosában, Port Moresbyben. Friss információink arról sincsenek, bár az egyetemről néhány, a közelmúltban készült képen a két tudós portréja is szerepel. A relief ötlete eredetileg a magyar közösségtől származott, de a támogatóként megnyert Szent-Ivány révén a lokális kezdeményezésből végül nemzetközi összefogás lett. A domborműavatással egyidejűleg egy „Bíró–Fenichel biológiai ösztöndíjat” is alapítottak, amelynek sorsáról szintén nem került elő újabb információ. A legfontosabb ez ügyben a relief állapotának a felmérése és ha szükséges, a felújítása lenne, hiszen a felállításuk óta eltelt közel öt évtized alatt tönkre is mehettek a trópusi éghajlat alatt.

Ignác Ferencnek köszönhetően rendelkezünk az egyetlen fotóval Pálinkás István atya Mount Hagenben található sírjáról, akivel Ignác jó barátságot ápolt.¹⁰¹ Ám a felsoroltaknál több magyar misszionárius halt meg a szigeten, így a sírjuk felkutatása és dokumentálása a szülőhazájuk részéről egyfajta kulturális misszióknak is felfogható lenne.

Végül, de nem utolsósorban szót kell ejtenünk a tárgyi veszteségekről is. E kategóriába tartozik a Szent-Ivány Laboratories, amely a megszüntetett Wau-i Ökológiai Intézet részeként – mintegy három évtizedes fennállást követően – szintén az enyészetté lett. Ott az esetleg megmaradt fotódokumentáció felkutatása érdekében lenne érdemes lépéseket tenni.

Mit hoz a jövő?

A diplomáciai kapcsolatfelvétel óta eltelt időszak eseményei

Az eddig leírtakból kiderült, hogy Pápua Új-Guineán az 1977-es diplomáciai kapcsolatfelvételt megelőzően magyar részről egy teljesen egyedi, közel egy évszázados intenzív tájékozódás zajlott, amely elsősorban tudományos kutatásokra épült,

de időszakosan más területekre, így a gyógyításra, valamint a misszionáriusok által végzett szociális munkára is kiterjedt. Ennek tudatában hívta fel – egyik pápua új-guineai útjáról visszatérve – a Külügyminisztérium figyelmét a kapcsolatok továbbépítésének fontosságára a nemzetközi szaktekintélynek számító Balogh János akadémikus.¹⁰²

PÚG, amely a függetlenné válását követően krónikus szakemberhiánytól szenvedett, kezdetben – a magyar tudósok által elvégzett munka ismeretében – nagy tisztelettel fordult Magyarországra felé.¹⁰³ Mindkét oldalon megvolt tehát a nyitottság a kapcsolatok elmélyítése iránt, a partnerség azonban hosszabb idő alatt sem jött létre. Ennek hátterében több tényező együttes hatását érdemes kereshnünk.

Egyrészt a térség két legfontosabb magyar szakértője, Szent-Ivány József és Bodrogi Tibor gyors egymásutánban hunyt el az 1980-as évek második felében. A magyar ügyek legfőbb helyi szószólója ugyanis Szent-Ivány József volt, aki viszont már az 1960-es évek második felében Ausztráliába költözött, s bár a helyi tudományos és közélet valamennyi szintjére kiterjedő kapcsolatrendszere egészen az 1988-ban bekövetkezett haláláig működőképes maradt, a figyelmét egyre inkább az ausztráliai ügyek kötötték le. Bodrogi Tibor pedig, aki – a nemzetközi ismertsége és elismertsége okán – a helyébe léphetett volna, már 1986-ban, két évvel Szent-Ivány előtt elhunyt. A korábban szoros szálak magyar oldalról tehát szinte egyszerre szűntek meg.

Másrészt a rendszerváltozás egyik folyományaként a magyar külpolitika fókuszpontja az euroatlanti integrációban kulcsszerepet játszó országokra helyeződött át, így a korábban is periférikusnak számító dél-csendes-óceáni térség államaira – köztük is a legfejletlenebbek közé számító Pápua Új-Guineára – még kevesebb figyelem irányult.

Harmadrészt, a diplomáciai kapcsolatfelvételt egyik fél részéről sem követték további kezdeményezések. A Magyar (Nép)Köztársaság 1975-ben megnyitott canberrai nagykövetsége – értelemszerűen – kezdetől fogva elsősorban az ausztrál és új-zélandi ügyekre koncentrált. A rendszerváltozást követően a tiszteletbeli konzuli hálózat is ebben a két országban épült ki, a csendes-óceáni szigetállamokkal való kapcsolatépítésre először a 2015-ben megnyitott wellingtoni magyar nagykövetség útján történt kísérlet. Pápua Új-Guineának pedig az Európában nyitott mindkét nagykövetsége (London és Brüsszel) a kontinens nyugati felén található, ahonnét Kelet-Közép-Európa eseményei periférikusnak tűnhetnek. Az utóbbi évtizedben a helyzet annyiban változott, hogy az EU keleti és déli nyitását érzékelve PÚG több tagállamba is tiszteletbeli konzult nevezett ki,¹⁰⁴ de Közép-Európa továbbra is fehér folt maradt.

Együttműködési lehetőségek

A fentiekre tekintettel tehát nem túlzás azt állítani, hogy a korai kapcsolatfelvétel ellenére sem sikerült tartalommal megtölteni az együttműködést, sőt a projekt az első lépést követően rögtön megrekedt.

Vajon van-e értelme újra nekikezdeni a kapcsolatépítésnek? Minden bizonynyal, hiszen a kelet-közép-európai államok közül többen is tiszteletbeli konzul révén képviseltetik már magukat Port Moresbyben. A V4-ből Lengyelország és Csehország, a németajkú államok közül Németország, Ausztria és Svájc. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy az EU-n kívüliek közül a regionális szerepkörből kitörni tervező Törökország a közelmúltban döntött egy PÚG-i nagykövetség felállításáról.¹⁰⁵

A megnövekedett érdeklődésnek több oka is van: egyrészt – az ásványkincsek és a befektetési lehetőségek következtében – a gazdasági érdekek, másrészt – a nemzetközi turizmus népszerűvé válása miatt – a konzuli szempontok. A közvetlen jelenlét melletti legfontosabb érv azonban a dél-csendes-óceáni térség geopolitikai jelentőségének a felértékelődése lehet.¹⁰⁶ Az apró szigetállamok régiójában, ahol évtizedeken keresztül az egykori gyarmati területek függetlenné válása volt a legfontosabb esemény, viszonylag rövid időn belül, koncentráltan és gyors egymásutánban jelentkeztek a legjelentősebb globális problémák:

- az éghajlatváltozás és a nyomában járó tengerszint-emelkedés, amely a más kontinenseken zajló elsivatagosodáshoz hasonlóan migrációs hullámokat generál;
- az emberi életkörülmények (pl. ivóvíz, gyógyszerek, áramszolgáltatás) biztosításáért folyó küzdelem, amelyek fenntarthatósága gyorsan rávilágított a függetlenség valódi árára.

Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a korábban regionális szempontból is periférikus terület a világ egyik legfőbb konfliktuszónájává váljon, ahol a Kína és a Nyugat érdekszférái egyre többször találkoznak egymással. PÚG tehát, ahol a kínai–nyugati vetélkedés gazdasági jellegűből egyre inkább stratégiaivá válik, egyrészt az ásványkincsei bőségével, másrészt az infrastruktúrája fejletlenségével vonzza a befektetőket.

Vajon a jóval kisebb területű és távoli fekvésű Magyarországnak milyen területeken érdemes együttműködési lehetőségeket keresnie? Elsősorban három ilyen kínálkozik: a politika, a gazdaság és a kultúra.

Politikai szempontból fontos kiemelni az értékrendben és a szemléletmódban megnyilvánuló azonosságot, amelynek az alapja a szuverenitás védelme és a saját mozgástér megőrzésére való törekvés lehet. Ez nemcsak Magyarország számára kiemelt cél, hanem – tulajdonképpen a függetlenség elnyerése óta – Pápua Új-Guineának is. A politikai együttműködés elsődleges terepe az ENSZ-ben folyó munka lehetne, de nem szabad lebecsülni azt a tény sem, hogy PÚG az

óceániai szigetállamok – Új-Zéland utáni – legnagyobb tagja és legerősebb gazdasága, amely egyszerre ápol jó viszonyt az angolszász hatalmakkal (Ausztrália, Új-Zéland, Amerikai Egyesült Államok) és a délkelet-ázsiai országokkal (Kína, Malajzia, Szingapúr, Tajvan, Japán), vagyis elképzelhető, hogy a regionális kapcsolatépítésben is lehetne rá támaszkodni. Cserébe pedig felajánlható lenne Magyarországnak a közép-európai régió államai feltérképezéséhez nyújtandó segítsége. Erre egy Budapesten felállítandó PÜG-i külképviselet kiváló lehetőséget kínálna. A célkitűzés természetesen egy nagykövetség nyitása lehet, amely nemcsak Magyarországot, de a közép-európai térséget is felértékelné, és Budapestnek e téren – az egykor szoros kulturális kapcsolatoknak köszönhetően – egész széles a mozgástere. Fel lehetne ajánlani egy többlépcsős kapcsolatépítést: például első lépésben egy lektorátus vagy – Magyarország nemzetközi hírű óceániai néprajzi gyűjteményére tekintettel – egy múzeumi delegátus, esetleg egy kultúrintézet felállítását, amely később konzuli és gazdasági kirendeltséggel is bővíthető lenne.

A gazdasági kapcsolatok szintjén a magyar hozzájárulás leginkább az infrastruktúra fejlesztése és modernizálása terén valósulhatna meg: akár közvetlenül, például kórház- vagy iskolaépítések, hidak tervezése, telekommunikációs hálózat kiépítése, illetve földgáz- és kőolajlelőhelyek feltárásában való közreműködés,¹⁰⁷ akár közvetve, az egyes ágazatokba történő technológiai transzfer révén. A lehetőségek tárháza végtelen: Tajvan például webinarium keretében szervezett oktatást a PÜG-i orvosok egy csoportjának.¹⁰⁸ Egy kiképzés nyomán pedig később mélyebb együttműködés is kibontakozhat.

A gazdasági vonatkozások miatt itt kell szólni a jótékonyági szerepvállalásról is. Magyarország – más államokhoz hasonlóan – ilyen jelleggel is vállalhatná egy vagy több gazdasági projekt gondozását, akár a számára fontos értékek (kereszténység¹⁰⁹ és családpolitika¹¹⁰), akár például kormányzati-közigazgatási feladatok¹¹¹ mentén.

Kulturális vonalon, amelyre a magyar–pápua új-guineai kapcsolatok korábban is épültek, szintén számos lehetőség rejlik az együttműködésben. Az egyetlen – a közelmúltban megvalósult – kezdeményezés, a *Stipendium Hungaricum*-ösz-töndíjak felajánlása mellett szóba jöhet a könyvtári és múzeumi kooperáció lehetősége; ez utóbbi tekintetében a már többször említett budapesti óceániai gyűjtemény jóvoltából Magyarország valóban kivételes helyzetben van, ezért e téren fel lehetne ajánlani néhány – fél- vagy egyéves – képzési ösztöndíjat kifejezetten a pápuai szakemberek számára.¹¹² A kulturális együttműködés keretében fel tudnánk állítani egy magyar lektorátust Port Moresbyben, amely a tudományos munka mellett közreműködhetne a szigeten található magyar emlékek feltárásában, dokumentálásában (vagyis az utókornak történő megőrzésében), a PÜG-i magyar diaszpóra valós méretének a feltérképezésében, a gazdasági és politikai szempontú kapcsolatépítésben. Mint láthattuk, a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésének az egyik legfontosabb akadálya a közvetlen magyar jelenlét megszűnése volt, és azt még rendszeres látogatások segítségével sem lehetett volna a távolból

– például Ausztráliából – pótolni, ugyanis a PÜG-i kapcsolatok még mindig főleg a személyes találkozásokra épülnek. A lektorátus Magyarország számára egyébként arra is lehetőséget kínálna, hogy az esetleg kinevezendő tiszteletbeli konzul személyét megtalálják, aki aztán a későbbiekben az elsősorban tudományos területen mozgó lektornál szélesebb körben is képviselni tudná a magyar érdekeket.

Összegzés

A tanulmányban azt a kérdést próbáltam körüljárni, hogy van-e értelme – és ha igen, milyen területeken – mélyebb együttműködést kialakítani egy, a dél-csendes-óceáni térségben fekvő, fejlődő állammal. A válaszólasa megadása érdekében egy rövid áttekintést adtam az ország jelenlegi állapotáról, illetve felvillantottam az egykori magyar jelenlét legfontosabb területeit: a tudományos munkát, a PÜG-i egészségügyi rendszer kiépítésében vállalt magyar szerepet és a szerteágazó, évtizedeken keresztül végzett egyházi-karitatív munkát. Ennek során kiderült – ahogy arra már az 1970-es évek közepén Balogh János akadémikus is utalt –, hogy a magyar fél PÜG-ban – a közel egy évszázados intenzív tudományos és missziós tevékenység következtében – helyzeti előnnyel indulhat. Habár ez a kiváltság valóban létezett, azt a magyarok nem tudták, illetve nem akarták kiaknázni.

Annak ellenére, hogy a tudományos és a kulturális együttműködés emléke az évtizedek alatt elhalványult, sohasem múlt el, és most, amikor PÜG a nemzetközi viszonyok változása folytán – a fekvése és a potenciális gazdasági lehetőségei miatt – az érdeklődés középpontjába került, még mindig lehet rá építkezni. Az alap tehát – az elődöknek a térségben végzett munkájának köszönhetően – megvan, de a felépítmény elkészítéséhez további lépésekre, mindenekelőtt személyes tájékozódásra lenne szükség. Zárásként azok módjára és az együttműködés új területeire tettem javaslatokat.

Jegyzetek

- 1 „Táviratban üdvözölte”, *Népszabadság*, 1975. szeptember 15. 8. o.
- 2 A nagyköveti szintű kapcsolatfelvételtől szóló döntést a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa (a továbbiakban: NET) a távirat küldésével egyidejűleg hozta meg. 222/1975. (09.29.) NET-határozat. Bővebben lásd erről: „Magyar–pápua új-guineai kapcsolatok. Szolgálati használatra!”, MNL XIX-j-1-k 1976/52. d. Pápua Új-Guinea. A kapcsolatfelvételtől lásd: „Diplomáciai kapcsolat Pápua Új-Guineával”, *Népszabadság*, 1977. január 18., 3. o. A tanulmányban az ország nevére PÜG-ként is hivatkozom, egyes forrásokban pedig az angol rövidítés miatt a PNG változat szerepel.
- 3 Konkrétan Jorge de Meneses portugál hajós (1498 k.–1537), aki 1526/1527-ben több hónapot töltött az Új-Guinea északi partjainál fekvő Biakon (Schouten-szigetek).
- 4 Maga a maláj „pápua” elnevezés is, amely göndör hajút jelent, portugál közvetítéssel terjedt el az európai nyelvekben. A szigetet viszont – az 1545-ös hajútján – a spanyol Íñigo Ortiz de Retes nevezte el Új-Guineának, mert a bennszülöttek az afrikai Guinea lakosaira emlékeztették.

- 5 Pápua megszállása a tekintetben kuriózumnak számít, hogy azt eredetileg egy brit gyarmat, az ausztráliai Queensland vezetése kezdeményezte, majd – London jóváhagyását meg sem várva – hajtotta végre.
- 6 Lásd: „Papua New Guinea Vision 2050: National Strategic Plan Taskforce”, *Papua New Guinea Department of Treasury*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.treasury.gov.pg/html/publications/files/pub_files/2011/2011.png.vision.2050.pdf, 15–16. o.
- 7 A PÜG-i főkormányzót – más nemzetközösségi államoktól eltérően – nem a miniszterelnök, hanem a parlament jelöli (egyszerű többséggel), és az uralkodó nevezi ki. A főkormányzó maximum két ciklust vállalhat, a második jelöléséhez már a parlament minősített többségének a támogatása szükséges. A hivatali idő hat év, de a körülmények függvényében rövidebb vagy hosszabb is lehet.
- 8 89 tag az egyéni, 22 pedig a tartományi választókerületekből kerül ki (az utóbbiak, hacsak nem kapnak az új kormányban miniszteri posztot, egyúttal tartományi kormányzók is lesznek). Az alkotmány értelmében a parlamentnek joga van kétharmados többséggel tagokat választani. „Constitution of the Independent State of Papua New Guinea”, Pacific Islands Legal Information Institute, a letöltés ideje: 2023. március 14., http://www.paclii.org/pg/legis/consol_act/cotisopng534/, 102. Nominated Members.
- 9 A fragmentált pártstruktúra miatt a függetlenné válás óta gyakorlatilag csak koalíciós kormányok működnek, ami szélsőséges esetben a politikai stabilitást is veszélyeztetheti (a legsúlyosabb példája ennek a 2011/2012-es alkotmányos válság volt).
- 10 A négy régió (és a legnagyobb településük) a következő: Highlands Region (Mout Hagen), Islands Region (Arawa), Momase Region (Lae), Southern Region (Port Moresby).
- 11 „No. 37 of 1989. Village Courts Act 1989”, *Pacific Islands Legal Information Institute*, a letöltés ideje: 2022. október 10., http://www.paclii.org/pg/legis/consol_act/vca1989172.
- 12 Uo., Division 3. és Division 4.
- 13 Miközben a szomszédos Ausztráliában ez a mutató 86% körül mozog.
- 14 37 ezrelék körül (jelenleg Magyarországon 3,3 ezrelék). A javulás annak fényében egyértelmű, hogy a legcsemőhalandóság az 1950-es évek elején még 150 ezrelék körüli volt!
- 15 A legfrissebb adatok szerint 58,75%. Lásd: „Papua New Guinea” *The World Factbook*, a letöltés ideje: 2023. március 14., <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/papua-new-guinea/#people-and-society>, Age Structure.
- 16 Az átlagéletkor PÜG-ban 21 év, míg Ausztráliában 37 év!
- 17 A becslések 9,5-9,9 millió fő között mozognak.
- 18 Viszonyításképpen: Ausztráliában ez a szám 3,3 fő/km²!
- 19 A legfontosabbak (régiónk szerint): Oak Tedi (Southern Region), Edie Creek (Momase Region), Ramu (Momase Region), Porgera (Highlands Region), Frieda River (Southern Region), Lihir (Island Region), Hamata (Momase Region).
- 20 ADB Pacific Liaison and Coordination Office: „Pacific Finance Sector Briefs”, *Asian Development Bank*. a letöltés ideje: 2022. október 10., www.adb.org/sites/default/files/publication/530256/pacific-finance-sector-papua-new-guinea.pdf.
- 21 Bár „csak” négy kereskedelmi bankról van szó, a gazdasági erejüket jól jelzi, hogy 2015-ben a mérlegfőösszegük a GDP több mint 50%-át tette ki („Banks in Papua New Guinea”, *Banks Around the World*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.relbanks.com/oceania/papua-new-guinea).
- 22 Hivatalos nevén a Bank of South Pacific, amely a 2010-es évek közepén közel 90 fiókot működtetett szerte az országban. A bankot 2003-ban vezették be a Port Moresby Tőzsdére, és 2015-ban kezdett erőteljes külföldi terjeszkedésbe.
- 23 Lásd: „Banks in Papua New Guinea”.
- 24 Az ANZ Bank teljes neve: Australia & New Zealand Banking Group. Lásd: Uo.
- 25 Lásd: Uo.

- 26 Váltópénze a toea. A bankjegyek Canberrában, az Ausztrál Nemzeti Bankban, az érmék Ottawában, a Királyi Pénzverdében készülnek.
- 27 Lásd: „Papua New Guinea Government Debt to GDP”, *Trading Economics*, a letöltés ideje: 2022. október 10., <https://tradingeconomics.com/papua-new-guinea/government-debt-to-gdp>.
- 28 Az országban 50 nagyobb repülőtér van, amelyek a regionális, illetve a tartományi szintű közlekedésben játszanak szerepet. közülük az egyetlen nemzetközi a főváros mellett található Jacksons Nemzetközi Repülőtér, ahonnan több mint 30 célállomásra indulnak járatok. Az 1973-ban alapított nemzeti légitársaság, az Air Niugini központja Port Moresbyben található, és több mint tíz országba indít gépeket.
- 29 A 2017-es adatok szerint a 8738 km-es nemzeti úthálózatnak mintegy 40%-a volt jó állapotban, a 38%-ot kitevő aszfaltozott útnak pedig csupán 8%-a. Bővebben lásd: Department of Works and Implementation: „2018–2037 National Road Network Strategy”, *Papua New Guinea Department of Works*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.works.gov.pg/files/DoW_NRNS.pdf.
- 30 Lásd például: „The Railway Project in West Papua Is Not Hampered by Region Division”, *Good Morning Papua.com*, a letöltés ideje: 2023. március 14., <https://www.goodmorningpapua.com/the-railway-project-in-west-papua-is-not-hampered-by-region-division/>; Hariyadi, Yoseph: „Year Ender: New Era for W Papua in Rail Transportation”, *Antara Indonesian News Agency*, a letöltés ideje: 2022. október 10., <https://en.antaraneews.com/news/121190/year-ender--new-era-for-w-papua-in-rail-transportation>.
- 31 Friss információkra lásd: Whiting, Natalie és Harriman, Bethanie: „Papua New Guinea’s Hospitals Are on the Brink of Collapse, with No Money, Limited Supplies and Patients in Dire Need”, *ABC News*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.abc.net.au/news/2022-02-12/png-hospitals-on-the-brink-of-collapse/100801486.
- 32 Ami regionális összehasonlításban – ha az óceániai szigetállamok többségének a 90% feletti eredményeit nézzük – sereghajtónak számít (pontos adatsorokra lásd: *World Bank Open Data*, a letöltés ideje: 2022. október 10., <https://data.worldbank.org>).
- 33 Továbbá nincs tankötelezettség sem.
- 34 Bővebben lásd: „Papua New Guinea Educational System: Overview”, *StateUniversity.com*, a letöltés ideje: 2022. október 10., <https://education.stateuniversity.com/pages/1166/Papua-New-Guinea-EDUCATIONAL-SYSTEM-OVERVIEW.html>.
- 35 Tekintettel arra, hogy a Csendes-óceán térségében a szemben álló felek között az egyik oldalon nemcsak az érdekelt angolszász országok (az Amerikai Egyesült Államok mellett Ausztrália és Új-Zéland), hanem Japán is megtalálható, helyesebbnek tűnik a nyugati országok kifejezés használata.
- 36 A villamos energiához való tényleges hozzáférés azonban 60% körül van (miközben a világátlag 89%), ugyanis számos lokális rendszer is létezik, főleg a bányavidékek közvetlen környezetében. Az energiaellátás növeléséhez szükséges beruházásokra az ország több helyről (Kínától és az Egyesült Államoktól) is kapott ajánlatot. Bővebben lásd: „Papua New Guinea: Electrification Plans Face Uncertain Future”, *Economist Intelligence*, a letöltés ideje: 2022. október 10., <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1177850301&Country=Papua%20New%20Guinea&topic=Economy>.
- 37 Lásd például: Kabuni, Michael, Mambon, Kingtau és Howes, Stephen: „The Crisis of Governance in PNG’s Power Sector”, *Devpolicy Blog*, a letöltés ideje: 2022. október 10., <https://devpolicy.org/the-crisis-of-governance-in-pngs-power-sector-20210714/>; „What’s Next for Papua New Guinea’s PNG LNG Project?”, *BusinessAdvantagePNG*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.businessadvantagepng.com/whats-next-for-papua-new-guineas-png-lng-project.
- 38 Például: rádióadás, műsorszolgáltató hatóság vagy az első telefonszolgáltató.

- 39 Lásd: Baird, Lucas és Tillett, Andrew: „Telstra Completes \$2.4b Digicel Deal”, *The Australian Financial Review*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.afr.com/companies/telecommunications/telstra-completes-2-4b-digicel-deal-20220714-p5b1h0.
- 40 Bővebben lásd: Kweifio-Okai, Carla: „Papua New Guinea Has World’s Worst Access to Clean Water, Says WaterAid”, *The Guardian*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.theguardian.com/global-development/2016/mar/22/papua-new-guinea-worst-access-clean-water-wateraid; „Papua New Guinea: Clean Water Access to End the Walk for Water for Women and Girls”, *The World Bank*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.worldbank.org/en/news/feature/2018/03/20/papua-new-guinea-clean-water-access-to-end-the-walk-for-water-for-women-and-girls.
- 41 Lásd: „Activities in Papua New Guinea: Port Moresby Sewerage System Upgrading Project (POMSSUP)”, *Japan International Cooperation Agency*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.jica.go.jp/png/english/activities/activity15.html.
- 42 Vö. pl.: az első magyar lexikon szócikke: „Közhasznu esmeretek tara A' Conversations-Lexicon szerént Magyarországra alkalmaztatva, 12. kötet (Pest: Wigand Ottó – Landerer, 1834)”, https://adt.arcanum.com/hu/view/Lexikon_KozhasznuEsmeretekTara_12/, 189. o.; Rochlitz Béla és Hunfalvy János: „Közlemények Ausztráliáról” in *Család könyve*, szerk. Greguss Ágost és Hunfalvy János (Pest: Heckenast Gusztáv, 1855), 293–304. o. Részletesen a témára lásd: Domaniczky Endre: „Néhány gondolat a magyar–pápua új-guineai kapcsolatokról” in *Határterületeken II. Ausztrália és Óceánia vonzásában*, szerk. Domaniczky Endre (Budapest: Fakultás, megjelenés alatt).
- 43 Az első ismert közülük az orosz Nyikolaj Mikluho-Makláj (1846–1888) volt, aki az 1870-es években két évet töltött az északi parton, a mai Madang környékén. Sokatmondó, hogy maga is tudós volt, aki korán bekövetkezett haláláig összehasonlító néprajzi kutatásokat végzett a Csendes-óceán régiójában.
- 44 Ennek méretei és gazdagsága (különösen az Astrolabe-öböl környéki anyag) is imponáló – nem véletlen, hogy a függetlenné vált Pápua Új-Guinea ebből a gyűjteményből kért tárgyakat a saját nemzeti kollekciója összeállításához. Vö.: „Albert Maori Kiki védelmi és külügyminiszter levele Puja Frigyes külügyminiszterhez”, MNL XIX-j-1-k 1976/52. d. Pápua Új-Guinea. A magyar fél a levélre válaszul – Bodrogi Tibornak, a Néprajzi Múzeum igazgatójának javaslatára – a duplumok közül 48 darabot ajánlott fel a Pápua Új-Guineai Nemzeti Múzeumnak (az átadott tárgyak jegyzékét és Puja Frigyes 1976. június 28-i válaszlevelét lásd: Uo.), amelyek összértékét 10 ezer amerikai dollárra becsülték.
- 45 A Néprajzi Múzeum új épületének elkészültével most először nyílik lehetőség arra, hogy e gyűjteménnyel a nagyközönség közelebből is megismerkedjen. Fenichel és Bíró gyűjtőmunkájára lásd: Szikossy Ildikó és Pap Ildikó: „Fenichel Sámuel”, *Magyar Természettudományi Múzeum*, a letöltés ideje: 2022. április 15., http://nhmus.hu/gyujtemenyek/embertani_tar/fenichel_samuel; Simó Szabolcs, szerk.: „Egy magyar kutató a kannibálok földjén”, *Magyar Természettudományi Múzeum*, a letöltés ideje: 2022. április 15., www.nhmus.hu/hu/tudd/galeria/biro_lajos_papua_uj_guinea.
- 46 Egyrészt a kollekció páratlan gazdagsága miatt, amelynek darabjai a helyi kultúrák gyors eltűnése következtében már nem pótolhatóak, másrészt a tehetséges szakembergárda jóvoltából, akik ennek az anyagnak a segítségével Új-Guineától távol is nemzetközi jelentőségű eredményeket tudtak felmutatni. Ez utóbbi vonatkozásában elegendő itt a kiemelkedően tehetséges Bodrogi Tibor és kiváló tanítványa, Vargyas Gábor nevét megemlíteni, akiknek a munkái külföldön is ismertek.
- 47 Aki egyébként az egyik példaképének éppen Bíró Lajost tekintette. Lásd: Szent-Ivány József: „A magyarság-szolgálat két oldala”, *Adelaidei Magyar Hírlap*, 4. no. 7 (1971): 8.
- 48 Bálint Zsolt és Katona Gergely: „Az entomológus Dr. Szent-Ivány József (1910–1988) tíz éve a Magyar Nemzeti Múzeumban”, *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici*, 107 (2015): 59.

- 49 „Akire minden náció büszke lenne”, *Adelaidei Magyar Hírlap*, 3, no. 4 (1970): 4.
- 50 „Balogh János (1913–2002) 1975. szeptember 5-i Papua New Guinea – magyar szempontból c. jelentése a Külügyminisztériumnak”, MNL XIX-j-1-k 1976/52. d. Pápua Új-Guinea.
- 51 Uo.
- 52 Bálint és Katona: „Az entomológus Dr. Szent-Ivány”, 52. o.
- 53 Szent-Ivány Józsefné és Szent-Ivány Ildikó 1956-ban, Lakatos Géza pedig 1965-ben költözött Ausztráliába.
- 54 Szent-Ivány Józsefné sz. Lakatos Mária Lujza életére és munkásságára lásd: „Szent-Ivány, Maria Louise (1919–2012)”, *CHAH Biographical Notes*, a letöltés ideje: 2022. április 15., www.anbg.gov.au/biography/szent-ivany-maria-louise.html; „Maria Louise Szent-Ivány (née Csikszentsimoni Lakatos)”, *PNGAA*, a letöltés ideje: 2022. április 15., https://pngaa.net/Vale/vale_june12.htm#Ivany. Wetherell Ildikó (sz. Szent-Ivány Ildikó) életére lásd: „Wetherell, Ildikó (née Szent-Ivány), OAM”, *Papua New Guinea Association of Australia*, a letöltés ideje: 2022. április 15., <https://pngaa.org/article/vale-9>. E sorok írója hálás szívvel emlékezik a kivételes intellektusú Wetherell Ildikóra (1941–2019), akivel 2014-ben, Adelaide-ben a családjáról és a magyar történelemről hosszú és inspiráló beszélgetést folytathatott.
- 55 Balázs Dénes: „Búcsú Szent-Ivány Józseftől”, *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 6, (1989): 68.
- 56 Lásd: „Joseph Szent-Ivany, AM”, *PNGAA*, a letöltés ideje: 2022. április 15., https://pngaa.net/Vale/vale_sept88.htm#Ivany.
- 57 Bővebben lásd: „Az Akadémia új tiszteletbeli tagjai. VII. osztály”, *Magyar Tudomány*, no. 6 (1988): 472.; „A Magyar Tudományos Akadémia 1988. évi Közgyűlésének Határozata 10. pont”, *Magyar Tudomány*, no. 7–8 (1988): 623.
- 58 Lásd: „Joseph Szent-Ivany, AM”. Részletesen lásd: Hangay György: „Újabb Szent-Ivány-dokumentumok: Képek a múltból – Új-Guineából”, *Rovarász Híradó*, no. 51 (2008): 3–6.
- 59 „Szent-Ivány Laboratórium Pápua Újguineában”, *Adelaidei Magyar Értesítő*, 9, no. 4 (1976): 16.
- 60 Balogh János: *Túrkevédtől Óceániáig* (Budapest: Nemzet Lap- és Könyvkiadó Kft., 2004), 169. o.
- 61 „Balogh János 1975. szeptember 5-i Papua New Guinea – magyar szempontból c. jelentése a Külügyminisztériumnak”, MNL XIX-j-1-k 1976/52. d. Pápua Új-Guinea.
- 62 Uo.
- 63 A sírt 1971-es útján sikerült azonosítani (Szikossy és Pap: „Fenichel Sámuel”), a helyi magyar, Kajtár László közreműködésével (Szent-Ivány József: „A magyarság-szolgálat két oldala”, *Adelaidei Magyar Hírlap*, 7 (1974): 5–8.). Lásd még: Cséke Zsolt (rendező): *Magyarok az emberevők földjén* [ismeretterjesztő filmsorozat], 2000, 13. rész.
- 64 Bár Bodrogi az 1960-as évek közepén járt a térségben, és annak során Indonéziában és Ausztráliában is időzött, „[á]m e hihetetlenül gazdag utazási program ellenére sem volt alkalmam arra, hogy igazi terepére, Új-Guinea vagy Óceánia bennszülöttjei közé is eljusson” (Voigt Vilmos: „Bodrogi Tiborról”, *mek.oszk.hu*, a letöltés ideje: 2022. április 15., <http://mek.niif.hu/04600/04682/html/mestersegek0003.html>). Bodrogi életrajzát lásd: Voigt Vilmos: „A 80 éve született Bodrogi Tibor önéletrajza”, *Ethnographia*, no. 2 (2004): 217–224.
- 65 Vargyas Gábor: „Bodrogi Tibor, az Óceánia-kutató” *Ethnographia*, no. 1 (1998): 353.
- 66 Balázs Dénes: *Pápua Új-Guinea* (Budapest: Gondolat, 1976).
- 67 A térséggel foglalkozott a nagyszabású összefoglaló munkájában is: Balázs Dénes: *Ausztrália, Óceánia, Antarktisz* (Budapest: Gondolat, 1978).
- 68 Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 260–270. o.
- 69 Pawley, Andrew: „1922–2001: Linguist Extraordinaire”. *Oceanic Linguistics*, 41, no. 1 (2002): 2.
- 70 Lásd: „Stephen Wurm Graduate Prize for Pacific Linguistic Studies”, *Australian National University*, a letöltés ideje: 2022. április 15., www.anu.edu.au/students/program-administration/prizes/stephen-wurm-graduate-prize-for-pacific-linguistic-studies.

- 71 Hangay György: *Kuszkusz kókusszal* (Pusztazámor: Dénes Natur Műhely, 1999); Ignác Ferenc: *Pápuaföld* (Gödöllő: GVM, 2001).
- 72 A világháború idején besorozott katonákon kívül, akik között szintén lehettek másod- vagy harmadgenerációs magyarok.
- 73 Az akkoriban ott vizitáló Balázs Dénes egész pontos leírást adott róluk a könyvében: „a Pápua Új-Guineában élő harmincezer európai közül alig félszázra tehető a magyar származásúak száma, családtagjaikkal együtt. A fővárosban vagy tizenkét család lakik” (Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 27–28. o.).
- 74 Ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy PÚG is erőteljesen támogatta a helyi adminisztráció „lokalizálását”, vagyis gyakran állhatott elő olyan helyzet, amelyben a korábbi tisztviselőknél már nem érte meg ott maradni. Erre lásd még: Balázs: *Ausztrália, Óceánia, Antarktisz*, 296–297. o. A körülmények akkoriban beállt lényeges változását egyébként a jelen sorok szerzője előtt több, korábban PÚG-on élt magyar is megerősítette. Erről az átmeneti időszakról érzékletes képet festett könyvében Hangay György (Hangay: *Kuszkusz kókusszal*, 13–36. o.).
- 75 Talán a legjobb példaként érdemes megemlíteni a magyarországi születésű Graepel Harry esetét, aki éveket töltött tanárként Pápua Új-Guineán, ott is alapított családot, ám később ő is Ausztráliába költözött. Azonban azt követően sem feledkezett meg a szigetről, és évtizedeken keresztül (egészen 2022-ig) gyűjtött és szállított adományokat a PÚG-i iskolák számára.
- 76 Például munkaszerződéssel.
- 77 Például az Egyesült Királyságból, egy bizonyos idő eltöltése után.
- 78 Ehhez elengedhetetlen lenne a sziget hatóságaival való közvetlen kapcsolatfelvétel, valamint más uniós – elsősorban a német – missziókkal való folyamatos együttműködés.
- 79 „Balogh János (1913–2002)”.
- 80 Kunz Egon: *Magyarok Ausztráliában* (Budapest: Teleki László Alapítvány, 1997), 198. o.
- 81 Uo. 198–199. o.
- 82 Mái maradtak azonban kiértekeletlen források, amelyek tovább árnyalhatják a magyar orvosoknak a szigeten való megtelepedéséről szóló történetet. Itt csupán egyetlen anyagra, Haszler doktor feleségének a képes visszaemlékezésére hívnám fel a figyelmet, amely számos apró részletet tartalmaz a Magyarországról PNG-ig vezető úttal kapcsolatban (Dr. Haszler Károlyné: „New Guinea”, *Képes Magyar Világhíradó*, 6, no. 5 (1976): 37–39.; 6, no. 6 (1976): 25–28.; Uo. 6, no. 7 (1976): 13–16.).
- 83 Daniel Carleton Gajdusek (1923–2008) életrajzát lásd: „Daniel Carleton Gajdusek”, *Wikipédia*, a letöltés ideje: 2022. április 15., https://en.wikipedia.org/wiki/Daniel_Carleton_Gajdusek; Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 43. o.
- 84 Lásd a Magyarországról időről időre (legutóbb 2020-ban) küldött harangokat, a Molnár Mária-gyűjtemény vándorkiállításaként történő bemutatását (legutóbb 2021-ben, Veszprém vármegyében, hiszen a nővér Várpalotán született). Lásd továbbá Cséke Zsolt kiváló filmjeit a térségről, aki minden alkalommal nagy tisztelettel mesélt Molnár Mária életéről és munkásságáról, például Cséke Zsolt (rendező): *Magyar misszionáriusok Pápua Új-Guineában* [dokumentumfilm], 1997; Cséke (rendező): *Magyarok az emberevők földjén*.
- 85 Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 264. o.
- 86 Uo. 266. o.
- 87 Leveleiből és fényképeiből ekkor jelent meg egy válogatás. A könyvről bővebben: „Hét év a kannibalok földjén”, *Elbida Projekt*, a letöltés ideje: 2022. április 15., <https://elbidaprojekt.hu/2020/12/het-ev-a-kannibalok-foldjen.html>.
- 88 Balázs Dénes úgy tudja, hogy a hajó kapitánya mindenkit belelővetett a tengerbe (Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 270. o.), Ignác Ferenc viszont felveti annak a lehetőségét, hogy a hajót ért szövetséges támadás során haltak meg (Ignác: *Pápuaföld*, 88–89. o.). Ennél többet csak

- valamennyi (japán, amerikai, német és ausztrál) forrásanyag áttanulmányozása révén lehetne megtudni.
- 89 Ignác: *Pápuaföld*, 83–84. o.; Domaniczky Endre: „Magyar misszionáriusok és templomépítők a Dél Keresztje alatt” in *Misszionáriusok hat világrészen*, szerk. Kubassek János (Érd: Magyar Földrajzi Múzeum, megjelenés alatt). A magyar kapcsolódásai miatt meg kell említeni az Egyesült Államokból érkezett Paul Farkas kapucinus szerzetest is, aki 1955 és 1996 között, azaz 41 évig szolgált a sziget középső és északi részén.
- 90 Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 72–77. o.
- 91 Ignác: *Pápuaföld*, 83–94. o.
- 92 Cséke (rendező): *Magyar misszionáriusok Pápua Új-Guineában*; Cséke (rendező): *Magyarok az emberevők földjén*, 1., 3., 10., 11. rész.
- 93 Ezt követően vagy hazatértek (például Szabó Imre atya), vagy a helyi közösség közelében haltak meg (például Pálinkás István atya).
- 94 Lásd: Cséke (rendező): *Magyar misszionáriusok Pápua Új-Guineában*.
- 95 Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 270. o.
- 96 A legutolsó, 2021 nyári adatok („Lugos Mission Station”, *Facebook*, a letöltés ideje: 2023. március 20. <https://www.facebook.com/100234452151369/posts/lugos-mission-stationmaria-molnar-bible-training-college-manus-island/172997528208394/>) szerint a lugosi missziós állomáson (Lorengau, Manus) működő iskola jelenlegi neve: Maria Molnar Bible Training College (Molnár Mária Bibliai Képző Központ); bővebben lásd: *Maria Molnar Bible Training College*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.liebenzell.org/mission/weltweite-projekte/maria-molnar-bible-training-centre-papua-neuguinea.
- 97 2013-ban egy másik, szintén Molnár Mária nevet viselő intézmény is megnyitotta a kapuit Manus szigetén, lásd: „Manus Opens Music School”, *National EMTV News*, a letöltés ideje: 2022. április 15., <https://emtv.com.pg/manus-opens-music-school>. A Lugosban működő zeneiskola fennállásáról nincs újabb hír, de nyilván velük is érdemes lenne a kétoldali kapcsolatot felvenni.
- 98 Lásd: Cséke (rendező): *Magyarok az emberevők földjén*, 13. rész.
- 99 Vö.: Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 74. o.; Seregély Zoltán István: „Verbiták Magyarországon – Szabó Imre SVD”, *Youtube*, a letöltés ideje: 2022. április 15., www.youtube.com/watch?v=MH1Qqyr9vyE; „Elhunyt Szabó Imre verbita szerzetes”, *Magyar Kurír*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.magyarkurir.hu/megszentelt-elet/elhunyt-szabo-imre-verbita-szerzetes.
- 100 Balázs: *Pápua Új-Guinea*, 267. o.
- 101 Ignác: *Pápuaföld*, 93. o.
- 102 „Úgy vélem, hogy PNG... különös jelentőségű számunkra. Nincsen a világnak még egy éppen függetlenné váló területe, ahol a magyar tudományos kutatásoknak ilyen múltja van, ahová a mai Magyarország tudósai rendszeresen eljutnak kutatómunka céljából, és élő kapcsolatokat építettek ki tudományos, egyetemi körökkel, ott élők magyarokkal, ahol egy nemrég megnyílt egyetemen most avatták fel két magyar tudós emléktábláját. Ezeket a lehetőségeket bűn lenne veszni hagyni” („Balogh János [1913–2002]”).
- 103 Vö.: „Mi, pápua új-guineaiak nagy tisztelettel tekintünk arra a munkára, amelyet a magyar tudósok országunkban végeztek. Tisztában vagyunk azzal, hogy az államaink között fennálló történeti kapcsolatok a magyarok országunk iránti mély érdeklődésének köszönhetően jöttek létre. Nagyrabecsülésünk egyik jeleként a Pápua Új-Guineai Egyetem ritka megbecsülésben részesítette [önöket – D.E.], amikor 1974-ben emléktáblát avatott fel a két magyar tudós, Fenichel és Bíró emlékére” („Albert Maori Kiki levele”).
- 104 PÜG-nak az EU keleti és déli tagállamai közül jelenleg Németországban, Görögországban és Cipruson vannak tiszteletbeli konzul által vezetett konzulátusai.

- 105 Lásd: „Relations Between Türkiye and Papua New Guinea”, *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye*, a letöltés ideje: 2022. október 10., [www.mfa.gov.tr/t%C3%BCrkiye- - papua-yeni-gine-siyasi-%C4%B0li%C5%9Fkileri.en.mfa](http://www.mfa.gov.tr/t%C3%BCrkiye--papua-yeni-gine-siyasi-%C4%B0li%C5%9Fkileri.en.mfa).
- 106 E folyamat értékelését európai uniós szempontból lásd a közelmúltban elfogadott indo-csendes-óceáni stratégiában: „The Diplomatic Service of the European Union (2022). EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific, *European Union External Action*, a letöltés ideje: 2022. október 15., www.eeas.europa.eu/eeas/eu-strategy-cooperation-indo-pacific_en.
- 107 Tekintettel a Mol egyébként is szerteágazó nemzetközi elkötelezettségeire.
- 108 Lásd: a PNG tajvani kereskedelmi képviselőtének facebookos portálját, amely szerint 2022 júliusában a Changhua Christian Hospital (CCH) és a Port Moresby General Hospital (PMGH) közösen rendezte meg a Tajvan–PNG online szemináriumot, amelynek célja az ortopédiai és szív- és érrendszeri sebészet tapasztalatainak megosztása volt. Az előadás anyagát lásd: „2022 Taiwan PNG Online SeminarSharing the Experiences of Orthopedic and Cardiovascular Surgery”, 1. rész, *Youtube*, a letöltés ideje: 2022. október 10., www.youtube.com/watch?v=N4x5e4A4pFM; „2022 Taiwan PNG Online SeminarSharing”, 2. rész, www.youtube.com/watch?v=IMhNRLBdIco.
- 109 Ez lehetne akár templomépítések vagy -felújítások vállalása is, hiszen olyanokat már más régiókban is teljesítettünk, PÜG-ban pedig a magyar misszionáriusok több mint fél évszázados jelenléte e szerepvállalást is megalapozná.
- 110 E téren például orvosi műszerek, gyógyszerek vagy éppen a tiszta vízhez való hozzáférést segítő eszközök (szivattyúk, víztisztító berendezések) adományozásán lenne érdemes elgondolkodni.
- 111 Például a kormányzati honlapok kiépítésére, az elektronikus ügyintézésre vonatkozó tanácsadással.
- 112 Vagy kétoldalú együttműködési megállapodásokat kötni az országos múzeumok között, amelyek lehetővé tennék a magyar szakemberek számára is, hogy a helyben szerzett ismeretekkel és kapcsolatrendszerrel hatékonyabban láthassák el a magyarországi gyűjtemények gondozását.